

MIJN RECHTSHELD: JAMES HATHAWAY

Marjoleine Zieck*

Een nieuw onderwerp op de Blauwe Pagina's van 2022: rechtshelden of -heldinnen, niet in het algemeen zo bleek uit de uitnodiging, maar *mijn* held of heldin. Ik hoefde daar geen seconde over na te denken: James Hathaway (1956). James is hoogleraar aan de University of Michigan Law School, meer in het bijzonder James E. and Sarah A. Degan Professor of Law, een verwijzing naar degenen die zijn leerstoel financieel mogelijk maken naar goed Amerikaans gebruik. Overigens was James ook een jaar of twee decaan aan de universiteit van Melbourne, alwaar hij het curriculum van de rechtenfaculteit in vliegende vaart ombouwde tot een Amerikaans Juris Doctor-programma (ondenkbaar in Nederland met zijn eindeloze macro-doelmatigheidstoetsen en accreditatieprocedures). Beide aanduidingen, *professor of law*, en decaan van een juridische faculteit maskeren echter waarom James de door mij gekozen rechtsheld is, en dat is vanwege zijn expertise op het gebied van het internationale vluchtelingenrecht.

Indachtig de door *Ars Aequi* gegeven kenschets van de blauwe pagina's als de rubriek waarin 'luchtigere, aansprekende bijdragen worden opgenomen die bij uitstek toegankelijk zijn voor beginnende juristen', begin ik bij het moment waarop ik in feite James als mijn rechtsheld ging beschouwen. Toen was ik beginnend jurist. Ik aarzel over het tijdstip, het was ofwel toen ik mij

ging inlezen voor mijn scriptie en dat is inmiddels decennia geleden (de scriptie werd in 1989 afgerond): het door mij bedachte onderwerp klimaatvluchtelingen was afgewezen en ik was op zoek naar een ander onderwerp waarover niet al eindeloos veel was geschreven. Ofwel het was bij aanvang van het promotie-traject een jaar later. Ik weet in elk geval nog heel goed de schok die ik kreeg bij het lezen van het eerste artikel van James' hand, messcherp en zo enorm creatief. Mogelijk was dit 'The Evolution of Refugee Status in International Law: 1920-1950' dat verscheen in het *International and Comparative Law Quarterly* in 1984, maar bij nader inzien wellicht toch een artikel dat in 1990 in het *Harvard International Law Journal* werd gepubliceerd: 'A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law'. Het doet er niet zo veel toe: voor de rechtsheldenstatus was het de schok van de kwaliteit van het werk van James, en die was niet eenmalig. Voordat ik nader inga op James' werk, bij wijze van illustratie het (verlammende) effect dat mijn bewondering voor James had.

Tegen de tijd dat mijn proefschrift gereed was, diende een promotiecommissie te worden ingesteld, en mijn promotor, de helaas veel te jong overleden professor Bert Vierdag, liet weten dat de keus geheel vrij was. Nu ja voegde hij toe, professor Guy Goodwin-Gill moest zitting hebben, want

hij was inmiddels tijdelijk als hoogleraar verbonden aan de faculteit, maar verder mocht ik kiezen. Nu er kennelijk geen geografische of financiële beperkingen waren – wat een luxe – stelde ik voor om James op te nemen in de commissie. Aldus geschiedde. James arriveerde natuurlijk per vliegtuig, en ik zag zo op tegen de ontmoeting met deze grootmacht, dat ik een van mijn paranimfen heb gevraagd hem op te halen van Schiphol: ik durfde het eenvoudigweg niet (en wat had mij bezielde om zo iemand in de commissie te willen?). James is buitengewoon aardig, vriendelijk en voorkomend, dus de vrees ebde spoedig weg en maakte plaats voor blijdschap, en in de loop der jaren vriendschap, en samenwerking.

De bewondering is nooit verdwenen, integendeel. Deze is met name gebaseerd op James' publicaties, maar ook – maar dat is van latere datum – op de wijze waarop hij onderwijs geeft en het persoonlijk engagement van James wat betreft de bescherming van vluchtelingen.

Uit de indrukwekkende lijst publicaties wil ik twee boeken noemen: *The Law of Refugee Status* (van 1991) en de *The Rights of Refugees under International Law* (eerste druk 2010, 2e herziene druk 2021). Het eerstgenoemde boek, dat zich vooral richt op de definitie van vluchteling, is van grote invloed geweest op de vorming van uniforme rechtspraak op het gebied van de erkenning

Illustratie: Jop Luberti

en toelating van vluchtelingen. In 2014 werd een uitgebreide, herziene editie van dit boek uitgegeven (met Michelle Foster).¹

Kenmerkend voor beide boeken is dat ze uitputtend en diepgravend zijn, zeer goed geschreven en gedocumenteerd, en vooral ook creatief zijn, zij het altijd binnen de perken van het positief recht en daar niet eens de grenzen van opzoekend, maar vooral analyseren en synthetiseren van wat voorhanden is. *The Rights of Refugees under International Law* is daarvoor illustratief: internationaal vluchtelingenrecht is geen eiland, en het wordt weliswaar beheerst door een vroeg specifiek verdrag – de Conventie inzake de Status van Vluchtelingen van 1951 – maar nadien zijn vele andere (mensenrechten)verdragen gesloten die op hun beurt kunnen bijdragen aan de bescherming van vluchtelingen. In dit boek worden de onderscheiden rechten en vooral de daarmee corresponderende verplichtingen geïntegreerd. De Michigan Guidelines die op instigatie en supervisie van James tot stand zijn gekomen, zijn daarvoor ook illustratief: een

telkens wisselend team experts richt zich op een probleem – ‘Protection Elsewhere’, ‘The Right to Work’, en ‘Refugee Freedom of Movement’,² etc. – ontleedt dit in het kader van het internationaal recht als zodanig, en construeert vervolgens juridische richtlijnen die hun kracht ontleenen aan het feit dat ze uitgaan van het positieve recht.

James' grote hoeveelheid publicaties, gastcolleges, lezingen, etc. geven blijk van een enorme passie en gedrevenheid voor het vak. Het vak is echter een middel; het gaat uiteindelijk om de bescherming van vluchtelingen, en dat kan ook betekenen dat voorstellen zoals in het bijzonder het VN Global Compact on Refugees van 2018 in niets verhullende termen worden verworpen. Het ‘Compact’ werd veroordeeld als de ‘Global Cop-Out on Refugees’: ‘The Compact [...] is all about process – a bureaucrat’s dream perhaps, but nothing that comes even close to dependably addressing the operational deficits of the refugee regime’.³ Voor één van deze deficiënties – het ontbreken van een billijke verdeling van

verantwoordelijkheden voor het beschermen van vluchtelingen – heeft James zich bijzonder sterk gemaakt,⁴ en het is te betreuren dat daaraan door staten nooit gehoor is gegeven.

Passie en gedrevenheid zijn tastbaar in het onderwijs dat James geeft. In de pre-corona tijd gaf James als Distinguished Visiting Professor of International Refugee Law in onze faculteit elk jaar een college in mijn vak International Refugee Law en de studenten werden door hem zonder uitzondering ‘aangestoken’ voor dit vak.

In 2016 had ik de eer iemand te mogen voordragen voor een eredoctoraat aan de Universiteit van Amsterdam. Ook toen behoefde ik geen seconde na te denken: James. Ik mocht dit eredoctoraat namens de UvA in januari 2017 tijdens de 385e Dies Natalis aan hem uitreiken. Het was 20 jaar na mijn eerste ontmoeting met James. Het was niet alleen buitengewoon eervol, maar echt fantastisch om een eredoctoraat te mogen toekennen aan iemand die al zo lang je rechtsheld is. ■

* Prof.dr. M.Y.A. Zieck is hoogleraar International Refugee Law aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de UvA.

1 De auteur was als lid van een expert *workshop* betrokken bij de totstandkoming van de 2e druk.

2 De auteur was de *research director* in dit project (en deelnemer in dat betreffende ‘protection elsewhere’).

3 J.C. Hathaway, ‘The Global Cop-Out of Refugees’, *International Journal of Refugee Law* (30) 2018, afl. 4, p. 591-604, op p. 594.

4 Zie in het bijzonder J.C. Hathaway & R.A. Neve, ‘Making International Refugee Law Relevant Again: A Proposal for Collectivized and Solution-Oriented Protection’, *Harvard Human Rights Journal* (10) 1997, p. 115-211.